

3) Μόνιμα στρατόπεδα (miles perpetuus) πρέπει ν' απολυθῶσι διὰ τοῦ χρόνου.

4) Δεῖν πρέπει νὰ συναμολογηθῶσιν ἔθνικα δάνεια πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐν τῇ ἐξωτερικῇ συμπερόντων τῆς πολιτείας.

5) Οὐδεμία πολιτεία πρέπει ν' ἀγκυριούηται διὰ τῆς βίας εἰς τὸ πολίτευμα καὶ τὴν κυβέρνησιν ἄλλης πολιτείας.

6) Οὐδεμία πολιτεία πρέπει νὰ ἐπιτρέπη εἰς ἑαυτῆς ἐν πολέμῳ κατ' ἄλλης ἐχθροπραξίας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ καταστήσωσιν αδύνατον ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ἀμοιβαίαν μεταξὺ αὐτῶν ἐμπιστοσύνην. Τοιαῦται ἐχθροπραξίαι θὰ ᾔησαν ἡ χρῆσις βολυφόνων (percussores), φαρμακείας (veneficij), ἡ περικυβίσαις συνθηκῶν παραδόσεως, ἡ ὑποβολὴ προδοσίας (perduellio) ἐν τῇ πολέμουμένῃ πολιτείᾳ¹.

Αὗται αἱ κυριώταται προτάσεις περὶ ἐπικρατήσεως τῆς αἰωνίας εἰρήνης· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἐγγύησις, ἣν δύναται νὰ παραέσχη μόνον τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον εἶνε τὸ ἰδίως ἀρμόζον εἰς τὸ ἀνθρώπινον δίκαιον, ἀλλὰ καὶ τὸ δυσχερέστατον πρὸς πραγμάτωσιν καὶ εἰς μέλλον πρὸς συντήρησιν, δι' ἧς καὶ πολλοὶ δισχυρίσθησαν, ὅτι ἀπαιτεῖται πολιτεία ἀγγέλων, διότι οἱ ἄνθρωποι μετὰ τῶν φιλαύτων τάσεών των δὲν εἶνε ἕκαστοι εἰς πολίτευμα τοσοῦτον ὑψηλὸν τὸ εἶδος. Ὅπως δὲ εὐκόλως καταρθῶθῃ ἡ εἰρήνη, καὶ μὴ προέρχηται παρακρήσις ἐν διαφόροις ζητήμασι, πρέπει νὰ λαμβάνωται ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν πρὸς πόλεμον ἐξοπλιζομένων κυβερνήσεων τὰ δόγματα τῶν φιλοσόφων ἐπὶ τῶν ὄρων, καθ' οὓς καθίσταται δυνατὴ ἡ αἰωνία εἰρήνη.

Τοιαῦται ᾔησαν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους αἱ πολιτικαὶ θεωρίαι καὶ τὰ ἰδεώδη τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ τὸ ὄνειρον τοῦτο τοῦ Καντίου διατελεῖ μέχρι τῆς σήμερον ἐκάστοτε χλευαζόμενον ὑπὸ τῆς πρακτικῆς πολιτικῆς καὶ τῆς νέας ἱστορικῆς ἀπόψεως τῶν κοινωνιῶν, καθ' ἣν ἡ πρόοδος τῶν λαῶν εἶνε ἀποτέλεσμα βιαιῆς πάλης, ἀνευ τῆς ὁποίας οὔτε πολιτικὸς δύναται νὰ ὑπέρξῃ, οὔτε ἡ πρόοδος νὰ ἐπικρατήσῃ. Ὁ κατμοπολιτισμὸς τοῦ Καντίου, ὁ αὐτὸς τῷ τῆς Στουα, αἶον ὄνειροπόλησεν ἐπὶ τινος στιγμῆς εἰς βασιλεὺς μόνου, Ἡρῆκος ὁ τέταρτος τῆς Γαλλίας, διατύπωσε δὲ ὁ ἀδόξος Σαμπιέρρος, εἰ καὶ ὑποθαλπόμενος μέχρι τῆς σήμερον ὑπὸ τινῶν θεωρητικῶν καὶ ἰδεολόγων τοῦ δικαίου, δὲν ἐπέδρασαν εἰσέτι τελῶς ἐπὶ τῆς συνειδήσεως τῆς κοινωνίας, μέτων ἀναφαιρέτων κτήλας τῶν ποικίλων ἐνθουσιαστικῶν τῆς αἰωνίας εἰρήνης. Ὁ πόλεμος εἶνε ἡ φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπινου γένους, εἶπεν ὁ Ἰωσήφ Δεμαίτρος καὶ προσπαθῆσαι ν' ἀποδείξῃ τὸ θέμα του τοῦτο διὰ σκοτεινῆς, ἀληθοῦς δυστυχῆς ἱστορικῆς εἰκόνας. Ὁ Ἐγγέλως ταῦτα χρόνως σχεδὸν παρέσχε τὴν φιλοσοφικὴν αὐτοῦ ἀθανταίαν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ πολέμου, ὡς ἐκπο-

¹ Zum ewigen Frieden.

λιτευτικοῦ μέσου, τολμηρότεροι δὲ τινες τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀνεκήρυξαν τὴν αἰωνίαν εἰρήνην ὡς ἀρηθικότητα· καὶ αὕτη ἡ θεωρία, μεθ' ὅλας τὰς διαμαρτυρήσεις τῶν ὑπεναντίων, κατέστη σήμερον ἡ πολιτικὴ τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους ἐν ταῖς ἐξωτερικαῖς αὐτοῦ σχέσεσιν, μετὰ τὸσαύτης δυνάμεως διατυπωθεῖσα ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ πρώτου στρατηλάτου τῆς συγχρόνου Γερμανίας¹).

Ἡ θεωρία τοῦ Καντίου, ἐκφράζουσα τὸ πνεῦμα καὶ τὰς τάσεις τῶν καιρῶν ἐκείνων, τοσοῦτον δὲ στενῶς συγγενεύουσα ἐν πολλοῖς μετὰ τῶν θεωριῶν τοῦ Ρουσσώ, τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ νομοθετικοῦ αὐτῆς Πρωτέως *Sieyès*, ἐξήσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῆς

¹ Ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος ἐδημοσίευσε κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας τὴν ἐπομένην πρὸς τινα φίλον τῆς «αἰωνίας εἰρήνης» ἐπιστολὴν τοῦ Γερμανοῦ στρατάρχου Μόλτκε, ἣτις δύναται ἀληθῶς νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ πρόγραμμα τῆς διεθνούς πολιτικῆς τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως· κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετηρίδας, τὸ ὅποιον παρατίθημι ἐνταῦθα ὡς τὸ ἀληθέστατον σημεῖον τῶν καιρῶν, ἐν οἷς ζῶμεν :

«Κατὰ μὲν τὴν ὑμετέραν κρίσιν ὁ πόλεμος εἶνε κακούργημα, κατὰ δὲ τὴν ἐμὴν ἢ μόνη ὀρθὴ μέθοδος, δι' ἧς παγιῶται ἡ εὐημερία, ἡ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ τιμὴ τῶν ἔθνων. Ἄς ἐλπίσωμεν, ὅτι ὁ μεγάλην ἐπίδρασιν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι λαμβάνων πολιτισμὸς θὰ ποιῆται χρῆσιν ὅσον ἔνεστι σπανιωτάτην τῆς μόνης ὀρθῆς μεθόδου, ἣτις καλεῖται πόλεμος· οὐδὲν κράτος ὅμως δύναται ν' ἀπαλλαγῇ παντάπασιν αὐτῆς. Αὐτὸς ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων, ὁ βίος ὅλος τῆς φύσεως τῶν ὄντων, εἶνε διαρκῆς ἀγὼν τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, ἡ δὲ τῶν λαῶν ἐνότης δὲν δύναται ἄλλως νὰ παγιωθῇ βέβαιον εἶνε, ὅτι πᾶς πόλεμος, καὶ ὁ ἐπιτυχέστατος, εἶνε δυστύχημα εἰς τὴν χώραν· αἱ ἐδαφικαὶ καὶ χρηματικαὶ ἀποζημιώσεις οὐδενὶ τρόπῳ ἀντισηκοῦσι τὴν ἀπώλειαν ἀνθρώπων καὶ τὸ πένθος συγγενῶν· ἀλλ' ἂρ' οὐ ὑπάρχει ἀδύνατος ἢ ἀποσόβησις δυστυχήματος, ἐπιβελλομένου ἡμῖν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, ὅσον νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τὸ θεῖον θέλημα καὶ νὰ στέργωμεν ὅσα ἐπιφυλάσσει ἡμῖν ἡ ἐπὶ γῆς ἡμετέρα ὕπαρξις. Ἄλλ' ὁ πόλεμος ἔχει καὶ τινὰς ὄψεις φωτεινάς, ποίων καταφανεῖς μεγάλους ἀνδρας καὶ γενναίους χαρακτηῖρας, οἵτινες θὰ ἔμενον ἄλλως ἀφανεῖς. Ἀληθεύει, ὅτι τὸ ἀπολαύειν εἰρήνης συμπαγοῦς εἶνε εὐκολώτερον ἢ τὸ ζητεῖν μέσα πρὸς παγίωσιν τῆς. Ἄντι διπλωματίας θέλετε νὰ ἀντικαταστήσητε σύνοδον ἐκλεκτῶν ἐκ τῶν διαφόρων λαῶν, ὅπως ἀντικαταστήσωσι τὴν ἰσορροπίαν τῶν συμφερόντων τῶν κρατῶν, κρίνωσι τὰς ἀναφερομένας ἐριδας καὶ προλάβωσι οὕτω τοὺς πολέμους. Εἰς τὴν πρόνοιαν ὅμως καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν κυβερνήσεων ἐγὼ τοῦλάχιστον διατρέπω μείζονα πεποίθησιν, ἢ εἰς τοιοῦτον Ἄρειον Πάγον. Ἀνεπιστρεπτὴ παρῆλθον οἱ χρόνοι τῶν αὐλικῶν πολέμων. Σήμερον δυσκόλως εὐρίσκεται σπουδαῖος ἀνὴρ, ἀναλαμβάνων τὴν εὐθύνην νὰ ἐλκύσῃ τὸ ξίφος ἀνεῖς ἀνάγκης. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο, εἰάν ἅπασαι αἱ κυβερνήσεις ἦσαν ἀρκούντως ἰσχυραὶ καὶ δραστήριαι, ὅπως καταστέλλωσι τὰ ἐξαγριούνητα τοὺς λαοὺς πάθη καὶ ἀποσοβῶσι τοὺς πολέμους. Ἐπειδὴ ὑμεῖς κακίζετε τὴν γερμανικὴν φυλὴν ὡς φιλοπόλεμον, εὐαρεστήθητε νὰ ἀναγνώσητε τὴν ἱστορίαν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκαταετηρίδος, ὅπως ἰδῆτε, ὅτι οὐδέποτε ἡ Γερμανία ἐκήρυξε πόλεμον. Ἡ Γερμανία ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, ἦτοι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, οὐδεμίαν δ' ἔχει χρεῖαν ν' ἀναλάβῃ παραδόλως φιλοκίνδυνον πόλεμον. Ὅφειλε ὅμως νὰ ἦνε πάντοτε πρὸς ἀποφυγὴν εἰς ἀμυναν. Ἀπὸ κοινοῦ μεθ' ὑμῶν εὐχομαί νὰ μὴ ἐπέλθῃ μηδέποτε τοιοῦτή ἀνάγκη».

κοινωνίας και ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης ἐν Γερμανίᾳ. Ἡ περὶ διαφόρων τοῦ δικαίου θεσμῶν δικαιολογικὴ ἀπόψις τοῦ Καντίου ἔδωκεν ὠθησιν εἰς τὰς ἐρεῦνας τῶν συγχρόνων αὐτοῦ νομομαθῶν, νέας δὲ ἐπιστημονικὴ ζωὴ ἔκτοτε εἰσέδυσεν εἰς τὴν τυπικὴν τέως ἐρευναν καὶ μελέτην τῆς γερμανικῆς ἐπιστήμης· ὁ ὀρθολογισμὸς τοῦ νέου συστήματος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐμβριθεστέραν καὶ συστηματικωτέραν ἀνάπτυξιν καὶ διατύπωσιν διαφόρων κλάδων καὶ θεσμῶν τοῦ θετικοῦ δικαίου, καὶ ἰδίως τοῦ ρωμαϊκοῦ. τὸ ποινικὸν δίκαιον ἐπίτης, ἰδίως διὰ τοῦ Feuerbach, ὡς καὶ τὸ δημόσιον, ἐμελετήθησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Καντίου, αἵτινες διὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως προεκκηρύσσοντο ἤδη ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ὡς τὰ ἐπίσημα δόγματα τῆς νέας κοινωνίας. Οὐχ ἦττον ἡ ἀπόλυτος προστακτικὴ, ἡ θεμελιώδης αὕτη ἀρχὴ τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ δικαίου τοῦ Καντίου, ἐξῆρεν ἀνυπολογίστως τὴν ὑπνώτουςαν συνείδησιν καὶ τὸ πεπτωκὸς φρόνημα τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, διὰ τὴν πρωταγωνιστήσῃ· καὶ ἐπῆλθον οἱ μεγάλοι ἀγῶνες τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθερώσεως, ἀποκαλύψαντες τὴν νέαν ἱστορικὴν συνείδησιν καὶ ἀποστολὴν τῆς Γερμανίας, εἰς οὓς ἐμελλε νὰ παράσχη τὴν σφραγίδα τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἕτερος ἀνὴρ, μαθητὴς τοῦ Καντίου, καὶ εἰς τῶν πρωτίστων πνευματικῶν ἡρώων τῆς Γερμανίας — ὁ Φίχτης.

Ὁ Κάντιος προσεπάθησε νὰ συνδυάσῃ ἐν τῷ συστήματι αὐτοῦ τὸ λογικὸν στοιχεῖον μετὰ τοῦ ἐμπειρικοῦ, τούτου μὲν ἐξώθεν ἐρχομένου, ἐκείνου δὲ ἐκ τοῦ ἐσωτέρου κόσμου, ἐκ τοῦ κόσμου τοῦ πνεύματος· ἐκ δὲ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων στοιχείων ἐδημιούργησε τὸ σύστημα αὐτοῦ τῇ βοήθειᾳ τῆς κριτικῆς μεθόδου. Τούναντίον ὁ Φίχτης ὀλιγορήσας τῆς ἐμπειρικῆς τῶν ὄντων ἀπόψεως, ὑπετάχθη καθ' ὅλοκληρίαν εἰς τὴν λογικὴν, τὴν ἐξ ὑποκειμένου ἀποψιν αὐτῶν. Οὐδὲν ἐκτὸς τοῦ λόγου, ἐκτὸς τοῦ προσώπου, τοῦ ἐγὼ, τὸ ὅποιον μόνον ἔχει ἀληθῆ ὑπόστασιν, καὶ δι' οὗ ἅπαντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τῶν αἰσθήσεων φαινόμενα ἐρμηνεύονται. Συγχρόνως ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον ὂν τὸ καθαρὸν τοῦτο ἐγὼ, οὔτε ἀντικείμενον εἶνε, οὔτε πρόσωπον παρὰ τὰ ἄλλα, οὔτε τὸ ἐγὼ τῆς πραγματικῆς συνειδήσεως, ἀλλ' ἡ ἰδέα τοῦ ἐγὼ (Jchheit) ἐγγένει, ὁ μόνος τύπος τοῦ ἐγὼ, ἦτοι ἡ ταυτότης τοῦ γνωσκομένου καὶ τοῦ γνωσθέντος· καὶ τοῦτο τὸ ἐγὼ τίθησιν ἀρχικῶς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὑπαρξιν· τοιαύτη ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ συστήματος τοῦ Φίχτου, ἀφ' ἧς ἀπορρέει καὶ τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ σύστημα.

Καθ' ἣν στιγμὴν συνελάμβανε τοῦτο τὸ ἐκ τῶν προτέρων τολμηρὸν αὐτοῦ σύστημα, ἡ ἐκραγεῖσα γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐνθουσιώδους ἤδη ἐτύγγανε δεξιῶσεως ἐν Γερμανίᾳ· μεθ' ὅλας τὰς ἀντιδράσεις τῶν κυβερνήσεων, οἱ λαοὶ εἶδον ἐντῷ μεγάλῳ τούτῳ γεγονότι τὸν δάκτυλον τῆς ἱστορίας, δεικνύοντα τὴν ἀνατολὴν νέου κόσμου καὶ τὴν ἀφρητῆραν νέας

κοινωνικῆς ἐργασίας. Ὑπὸ τὸ αἶσθημα τοῦτο, μαθητῆς τοῦ Καντίου καὶ τοῦ Ρουσσώ, ἐν Ἑλβετίᾳ τότε διαμένων ὁ Φίχτης, συνεκινήθη καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τῆς γαλλικῆς μεταβολῆς, ἦν ὀνομάζει «πλουσίαν εἰκόνα ἐπὶ τοῦ μεγάλου κειμένου τῶν δικαίων καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἀνθρώπου»· ἀμέσως κηρύσσεται ὑπέρμαχος καὶ ἀπολογητῆς τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπανάστασεως· μετὰ περιπαθοῦς εὐγλωττίας, λαμβάνων τὸν λόγον, ζητεῖ νὰ ἐξεγείρῃ τὸ δημόσιον πνεῦμα ἐν Γερμανίᾳ, κοιμώμενον ἔτι τὸν μεταφυσικὸν αὐτοῦ ὕπνον ὑπὸ τὸν μανδραγόραν τῶν καλουμένων πατρικῶν κυβερνήσεων, ἃς τοσοῦτον ἐντόνως ἐστιγμάτισεν ἐν τῇ μεταφυσικῇ αὐτοῦ θεωρίᾳ ὁ γέρον Κάντιος. Οὕτως ἔγραψεν ὁ Φίχτης τὰ δύο πρῶτα γερμανικὰ ἔργα του: «Die Zurückforderung der Denkfreiheit von den Fürsten Europas, die sie früher unterdrückten», (ἀπαίτησις τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως ἀπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, οἵτινες εἶχον καταθλίψει αὐτὴν προηγουμένως· καὶ ἕτερον: «Beiträge zur Berichtigung der Urtheile des Publicums über die französische Revolution». (Παρατηρήσεις δικαιολογητικαὶ τῶν κρίσεων τοῦ δημοσίου περὶ τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως.)

Γνωστὸν ὅποις πολεμικῆ ἤρξατο ἐν Εὐρώπῃ διὰ τοῦ τύπου κατὰ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν πράξεων τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως, πρωταγωνιστήσαντος ἀνκμιβόλως ἐν τῇ φλογερᾷ ταύτῃ πάλῃ τοῦ μεγάλου τῆς Ἀγγλίας ρήτορος Ἐδμόνδου Βοῦρκε. Ἡ ἐπανάστασις ἐκρίνετο ἀμειλίχτως, ἀπολύτως καταδικαζομένη ὡς ἐν τῶν ἀπαισιωτάτων γεγονότων τῆς ἱστορίας· ἡ Γαλλία ἐκηρύσσεται ὡς πολιτεία ληστρικὴ, ὡς φωλεὰ κακούργων· ἡ δὲ ἐθνικὴ συνέλευσις καὶ ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας, ὡς ἀποτελούμεναι ἐκ τῶν ρυπαρωτάτων, κοινοτάτων καὶ κακουργοτάτων παραβιαστῶν τοῦ δικαίου. Ἐν τοιαύτῃ μονομερεῖ ἐκτιμῆσαι τῆς ἐπανάστασεως ὑπὸ τῶν ἐξ ὀνόματος τῶν κυβερνήσεων γραφόντων, ἀναλαμβάνει ν' ἀπολογηθῇ ὑπὲρ αὐτῆς, ἐξ ὀνόματος τῶν ἀρχῶν τοῦ νέου δικαίου. Τὸ βιβλίον τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου δὲν εἶνε μόνον ἡ ἀπολογία, ἀλλὰ καὶ ἡ θεωρία ἅμα τῆς ἐπανάστασεως. Οἱ ἀντίπαλοι αὐτῆς, μὴ ἀρνούμενοι κατ' ἀρχὴν τὴν θεωρίαν τῆς κοινωνικῆς συνθήκης, δι' ἀτυχρίζοντο, ὅτι αὕτη, δι' ἧς ἡρμηνεύετο καὶ ἐδικαιολογεῖτο ἡ ἐπανάστασις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Ρουσσώ, ὅτι ἡ κοινωνικὴ αὕτη συνθήκη εἶνε αἰωνία, οὐδεὶς δὲ δικαιοῦται νὰ τὴν μεταβάλλῃ ἐκάστοτε αὐτοβούλως. Ὁ Φίχτης ἀποκρίνεται, ὅτι ἀκίνητος πολιτικὴ κοινωνία εἶνε τι ἀντιφρατικὸν καὶ ἀδύνατον· ἕκαστος δικαιοῦται ν' ἀναγνωρίσῃ μόνον τὸν νόμον ἐκεῖνον, ὅν αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν ἔθηκεν. Ὅταν πολιτικὸν τι καθεστὼς ἀντιστρατεύεται πρὸς τὸν τελικὸν τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν σκοπὸν, πρέπει νὰ μεταβληθῇ· πᾶσα δὲ ἐν τῇ κοινωνικῇ συνθήκῃ ρήτρα, ὅτι ἔπρεπε νὰ ᾔηνε ἀμετάβλητον, ὡς ἦτο ἡ τραχυτέρα ἀντιλογία πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀν-

θρωπότητος· υπόσχεσις περί ουδεμιᾶς μεταβολῆς ἐν τινι πολιτεύματι δηλοῦν υπόσχεσιν ἀρνήσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ μέλλοντι. Δυνάμει αὐτῆς ἕκαστος ἔχει καθήκον, καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἀναπαλλοτρίωτον δίκαιον, νὰ ἐργασθῆ ὑπὲρ τῆς τελειότητος ἑαυτοῦ ἐπ' ἀπειρον, ἐκάστοτε δὲ νὰ παρακολουθῆ τὴν καλλίστην αὐτοῦ σύνεσιν· συνεπῶς δικαιούται νὰ μεταβάλλῃ τὴν βούλησίν του κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς τελειότητός του, καὶ νὰ καταργήσῃ πάσαν ἐπιβλαβῆ δι' αὐτὸν συνθήκην. Οὕτω τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως καὶ τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀτόμου ἀναγνωρίζεται ὡς θεμελιώδες δόγμα τῆς κοινωνίας· ἀλλ' αὕτη ἡ ἐλευθέρως βούλησις ὑπόκειται εἰς ποικίλας μεταβολάς, μεταβαλλομένη ἀναγκάτως, καθ' ὅσον αὐξάνει ἢ ἐλαττωῖται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου, ἢ δὲ ἐπικινδύνους εἶνε φυσικῆ συνέπειαι τῆς ἐλευθέρως τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεως καὶ προσωπικότητος, μηδενὸς τὴν νομιμότητα αὐτῆς δυναμένου ν' ἀρνηθῆ ἢ ν' ἀμφισβητήσῃ.

Πᾶν δίκαιον εἶνε καθῆκον, ἀπόλυτον λογικὸν δίκαιον. Συντεθειμένον ἢ γεγραμμένον δίκαιον δὲν εἶνε τοιοῦτον, εἰ μὴ ἀπορρέει ἀπὸ τοῦ λόγου.

Ὁ ἀνθρώπος, ὡς λογικὸν ὄν, δὲν δύναται νὰ ὀρισθῆ ὡς τοιοῦτος μετ' αὐτοσυνειδησίας, χωρὶς νὰ ὀρισθῆ ἅμα καὶ ὡς ἄτομον, ὡς ἐν μέσῳ πολλῶν λογικῶν ὄντων, ἅτινα ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἀποδέχεται· ὑποτίθημι ἑμαυτὸν ἐλεύθερον καὶ ἐπίσης ὑποτίθημι ἄλλα ἐλεύθερα ὄντα. Ὁ ὀρισμὸς τοῦ δικαίου εἶνε ἄρα ὁ ὀρισμὸς τῶν ἀναγκαίων σχέσεων ἐλευθέρων ὄντων, τὸ δὲ ἀντικείμενον αὐτοῦ εἶνε ἡ τούτων κοινότης. Ἐὐπερασμένον τοῦτο λογικὸν ὄν δὲν δύναται ἐπίσης νὰ ἀποδεχθῆ ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἕτερα πεπερασμένα λογικὰ ὄντα, χωρὶς νὰ θεωρηθῆ ὡς δικτελοῦν μετ' αὐτῶν εἰς ὀρισμένην σχέσιν, ἔννομον καλουμένην. Ἐντεῦθεν ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ ἐλεύθερον ὄν ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἐν πάσαις ταῖς περιστάσεσιν ὡς τοιοῦτον, τουτέστι νὰ περιορίσῃ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ διὰ τῆς κατανοήσεως τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἄλλου¹.

Τὸ δίκαιον ἀπορρέει ἀπὸ τῆς αὐτοσυνειδησίας, ἀκαταναγκάστως, ἐν τῇ πλήρει ἀφροσύνῃ καὶ πίστει τῶν ἀνθρώπων. Ὑπὸ τὸν ἔρον τοῦτον γεννᾶται τὸ φυσικὸν δίκαιον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀμοιβαία ἀφροσύσις καὶ πίστις δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τοῦ νόμου, τούτων ἀπολλυμένων, ἐπέρχεται ἀπιστία. Ἐντεῦθεν παρίσταται ἀνάγκη ἐξωτερικοῦ καταναγκασμοῦ, οὐχὶ πρὸς ἐκθίασιν τῆς ἐλλειπούσης ἀγαθῆς βουλήσεως, ὅ, περ ἀδύνατον, ἀλλ' ὅπως ἕκαστος ἐκθίασθῆ νὰ σέβηται τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἄλλου διὰ τῶν πράξεών του, πᾶσα δὲ προσβολὴ τοῦ δικαίου νὰ τιμωρῆται. Πρὸς ἴδρυσιν λοιπὸν τῆς ἀναγκαιούτης δυνάμεως, θεμελιούται ἡ κοινωνία, καὶ μετ' αὐτῆς ἡ πολιτεία, τῆς ἐγγυήσεως τῶν δικαίων πάντων ἐπιζητουμένης διὰ τῆς ὁμοφώνου βουλήσεως πάντων. Μόνον ἐν τούτῳ ἅπαντες συμφωνοῦσι· διότι

¹ Grundlage des Naturrechts nach Principien der Wissenschaftslehre.

ἐν παντὶ ἄλλω ἀντικειμένῳ ἢ βούλησις αὐτῶν εἶνε μερικὴ, ἀφορῶσα εἰς ἀτομικοὺς σκοποὺς μόνον. Ἡ συμφωνία αὕτη πραγματοῦται ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ, ἐν ᾧ βουλόμενα ὄντα εἶνε μόνον οἱ ἄνθρωποι, παρ' οἷς ἡ πολιτεία δύνανται νὰ λάβῃ πραγματικότητα. Πρὸς τοῦτο δ' ἀπαιτεῖται ἡ βούλησις καὶ ὁμοφωνία ὁρισμένου ἀριθμοῦ ἀνθρώπων, δι' ὧν συνάπτεται ἡ πολιτικὴ συνθήκη· ἡ δὲ βούλησις αὕτη ὀρίζεται ὡς ἡ διαρκὴς καὶ μόνιμος πάντων βούλησις, ἔξουσα κύρος, ἐνόσω οὗτοι ζῶσιν· αὕτη ἡ ἐκπερασμένη κοινὴ βούλησις καλεῖται νόμος, ὀρίζων ποτὲ μὲν τὰ ὅρια τῶν δικαίων ἐκάστου προσώπου, ὅποτε καλεῖται ἀστικός νόμος, ποτὲ δὲ τὸν τρόπον τῆς ποινῆς ἐκείνου, ὅστις ἤθελε προσβάλλει αὐτῷ, ὅποτε καλεῖται ποινικός νόμος. Ἡ κοινὴ αὕτη βούλησις πρέπει νὰ περιβάλληται ὑπὸ δυνάμει ἀνωτέρας τῆς δυνάμει ἐκάστου ἀτόμου, ἰκανὴ καθισταμένη οὕτω διὰ τοῦ κατ' ἀνάγκασμοῦ νὰ συντηρηθῇ, ὅποτε καλεῖται πολιτικὴ ἐξουσία, δικαιουμένη νὰ δικάζῃ καὶ νὰ ἐκτελῇ ἅμα πᾶσαν περὶ τοῦ δικαίου ἐτυμηγορίαν (*potestas iudicialis et potestas executiva in sensu stricto*), αἵτινες ἀμφοτέρω ἀνήκουσιν εἰς τὴν *potestas executiva in sensu latiori*¹.

Οὕτως ἡ καθολικὴ βούλησις τῶν συνεργομένων εἰς κοινωνίαν ἐκπρσωπεῖται καὶ πραγματοποιεῖται διὰ τῆς εὐρείας ταύτης ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἣτις κέκληται, δυνάμει τοῦ ἀπὸ τῆς ὁμοφωνίας πάντων προσήκοντος αὐτῇ κύρους, νὰ ἐφαρμόζῃ καὶ νὰ ἐξασφαλίξῃ τὸ δίκαιον· ἡ ἐκτελεστικὴ αὕτη ἐξουσία εἶνε παντοδύναμος, δικαιουμένη νὰ ἐπεμβάλῃ εἰς πάσας τὰς ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ἀνθρώπου σχέσεις καὶ νὰ ρυθμίζῃ αὐτὰς κατ' ἀρέσκειαν, αὐτῇ δικάζουσα, αὐτῇ καὶ ἐκτελοῦσα, πάντα ἐν γένει πράττουσα τὰ συντελοῦντα πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τοῦ πολίτου· ὁ χωρισμὸς, λέγει, τῆς ἐκτελεστικῆς καὶ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας εἶνε ἀσκοπος καὶ φαινομενικὸς μόνον· διότι ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ὀφείλει ἀνευ ἀντιλογίας νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐτυμηγορίαν τῆς δικαστικῆς, αἱ δύο δ' αὗται ἐξουσίαι κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον παρίστανται ἐν δυσὶ προσώποις κεχωρισμένοι, ἐξ ὧν ὁ ἐκτελῶν οὐδεμίαν ἔχει βούλησιν, ἀπορροῦσης τῆς φυσικῆς αὐτοῦ δυνάμει ἀπὸ ξένης βουλήσεως. Τὸ σπουδαιότατον ἀντικείμενον καὶ μέλημα τῆς πολιτείας τοῦ Φίχτου εἶνε ἡ ἐγγύτης καὶ ἡ ἐξασφάλις τοῦ δικαίου, πάσης ἀνωτέρας ἢ κατωτέρας ἀρχῆς εἰς τοῦτο κυρίως ἀφορώσης. Ἐντεῦθεν πρὸς τελείαν αὐτῆς λειτουργίαν ὀρίζονται εἰδικοί ἐπὶ τούτῳ ἄρχοντες, οἱ ἔφοροι, περιβεβλημένοι διὰ τῆς ἀνωτάτης ἐποπτείας, καὶ ὀφείλοντες νὰ καταγγέλλωσι πᾶν τὸ γιγνόμενον ἐπὶ βλάβῃ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας· οἱ ἔφοροι εἶνε οἱ εἰσαγγέλλοντες, οἱ κἀτοχοὶ τῆς ἐξουσίας οἱ εἰσαγγελλόμενοι, δικαστῆς δ' ἡ κοινωνία, ἣς ἡ ἀπόφασις κέκτηται κύρος συνταγματικοῦ νόμου. Μεταξὺ τῶν ἔφο-

¹ *Naturrecht.*

ρων τούτων καὶ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας πρέπει νὰ ὑπάρχη δικασταί, καὶ πρὸς τοῦτο προτείνει ὁ Φίχτης πολλὰ σχέδια· οἱ Ἔφοροι, ἐνδιαφερόμενοι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, πρέπει ν' ἀγρυπνώσιν ἐπὶ τῶν πράξεων τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, καταγγέλλοντες εἰς τὸν λαὸν πᾶσαν αὐτῆς ὑπερβασιν· ἂν δὲ Ἔφοροι καὶ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία συνταυτίσῃσι τὰ συμφέροντά των ἐπὶ βλάβῃ τῶν τοῦ λαοῦ, ὑπολείπεται εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα τῆς ἐπαναστάσεως. Οὕτω, κατὰ τὸν Φίχτην, ἐπόμενον ταῖς ἀρχαῖς τοῦ Ρουσσὸ καὶ τῆς ἀρχαίας πολιτείας, εἰς τὸν λαὸν τοῦτον ἀνήκει ἡ ὑπερτάτη ἀρχή, ἣν μεταβιβάζει εἰς τὴν κυβέρνησιν, τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς Ἐφόρους, καὶ ἣν δύναται ἐκάστοτε νὰ ἀφαιρέσῃ¹. Τελεία ἐπαναστατικὴ αὕτη θεωρία, μηδὲν ἀναγνωρίζουσα ἔξω τῆς ὑποκειμενικῆς βουλήσεως τοῦ κοινωνικοῦ Ἐγὼ, δικαιουμένου ἐκάστοτε νὰ μεταβάλλῃ τὸ καθεστῶς, κατὰ τὰς νέας αὐτοῦ ἀπόψεις. Αἱ τολμηραὶ αὗται θεωρίαι, εἰ καὶ ἐν ἀρκούντως δυσλήπτῳ καὶ μεταφυσικῇ γλώσσῃ γεγραμμέναι καὶ διδασκόμεναι ἐν Ἰένῃ, ἐνθα ὁ Φίχτης κατεῖχε τὴν ἐδρὰν καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας, ἐξήγειραν κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον τῶν συντηρητικῶν, προστεθέντων εἴτα καὶ τῶν ὀρθοδόξων, ἐνεκα ἀρθρου, ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Ἰένης δημοσιευθέντος καὶ ὡς ἀσεβοῦς καταγγελλέντος· οὕτω καταδιωκόμενος ὡς δημοκρατικὸς καὶ ὡς ἄθεος, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Βερολίνον.

Ἐντεῦθεν ἀρχεται νέα περίοδος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Φίχτου, πλήρης δράσεως καὶ ἀποτελεσμάτων. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀπολύτου ἐγὼ, δημιουργοῦντος αὐτοβούλως τὸν κόσμον, κατοικοῦντος ἐν φαντασιώδει κόσμῳ, εἰσέρχεται εἰς κόσμον πραγματικώτερον. Τὸ δίκαιον δὲν ἀποτελεῖ ἤδη μέρος τῆς ἠθικῆς· εἶνε ἀληθές, ὅτι πρέπει τις νὰ θέλῃ τὸ δίκαιον, ὅσον δὲ τὸ κατ' αὐτὸν νὰ μὴ τὸ παραβιάζῃ· ἀλλὰ τί σημαίνει τοῦτο; ἐν μέρει, οὐδένα ὀφείλεις νὰ προσβάλλῃς εἰς τὸ σῶμα ἢ εἰς τὴν ζωὴν· ἀλλ' ὅποιαν ἔχει τοῦτο σχέσιν ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἐνεργείας σου; ὀφείλεις τις νὰ ὑπομένῃ, νὰ ὑπέικῃ, νὰ ὑποχωρῇ, ὅπως ἐνόησάν τινες τοῦτο; Ἀλλὰ πολλάκις ἐπέρχεται τι ἀδίκον ἐνεκα τούτου· λοιπὸν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐπέρχεται μονομέρεια καὶ σύγχυσις ἠθικῶν ἀρχῶν, ἐκ τούτου δὲ σπουδαῖος καὶ οὐτιώδης τύπος τῆς γνώσεως μεταβάλλεται, συγχέεται δὲ ἡ κρίσις ἐν τοῖς τοσοῦτον ἐνδιαφέρουσι τὸν ἄνθρωπον ἀντικειμένοις.

Τὸ φυσικὸν δίκαιον ἔπρεπε νὰ λέγηται καὶ λογικόν· ἀλλὰ πᾶν δίκαιον βραδύεται ἐπὶ μιᾷ ἐννοίᾳ à priori, μιᾷ σκέψεως· εἶνε πλάσμα τοῦ πνεύματος. Τὸ ἐκ συνθήκης καὶ γεγραμμένον δίκαιον δὲν εἶνε δίκαιον, ἂν δὲν θεμελιῶται ἐπὶ τοῦ λογικοῦ· πρὸς πραγμάτων δ' αὐτοῦ ἀπαιτεῖται ὁ φυσικὸς κόσμος, διότι ἄνευ τέχνης, ἄνευ βουλήσεως καὶ συνθήκης, οὐδέποτε ἐπέρχεται ἔννομος κατάστασις. Δὲν ὑπάρχει φυσικὸν δίκαιον ἐκτὸς τῆς πολιτείας, πᾶν δίκαιον εἶνε πολιτικόν. Τὸ δίκαιον ὡσαύτως

¹ Naturrecht.

βασίζεται ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι πολλὰ ἐλεύθερα ὄντα ἴστανται ἐν σφαίρᾳ κοινῇ, ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργοῦντα· οὕτως ὅπου οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουσι τοιαύτην τινὰ κοινὴν σφαιραν, ἕκαστος δύναται ν' ἀκολουθήσῃ τὸν ἴδιον ἐαυτοῦ νόον καὶ τὴν ἴδιαν βούλησιν¹.

Ἐναπόφρευκτοι ὄροι τοῦ δικαίου εἶνε πολλαπλότης λογικῶν ὄντων, κοινότης τῆς σφαίρας καὶ ἀπόλυτος δυνατότης διαταράξεως, τρίτον δὲ αὕτη ἢ διατάραξις νὰ μὴ δύναται νὰ διαταραχθῇ διὰ τινος ἄλλου καὶ ἄνωτέρου νόμου· ἐντεῦθεν συμπεραζόμεν, ὅτι ἅπαντες πρέπει νὰ ᾔνε ἐλεύθεροι, οὐδεὶς δὲ δικαιοῦται νὰ παραβῇ τὴν ἐλευθερίαν ἄλλου· τὰ δ' ὄρια τῆς ἐλευθερίας ἕκαστου τίθενται διὰ τοῦ νόμου· ἕκαστος κέκτηται τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἄλλος τις δύναται ν' ἀνταλλάξῃ μετὰ τοῦ ἰδικοῦ του, ὡς ἐλεύθερον τῆς βουλήσεώς του ὄργανον· ἕκαστος ὀφείλει ἀποκλειστικῶς νὰ ἔχῃ τὰ ἴδια αὐτοῦ ὄρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων οἱ ἄλλοι ὀφείλουσι ν' ἀφήσωσιν αὐτὸν ἐλεύθερον· αὕτη δὲ ἡ σφαιρα τῆς ἐνεργείας ἕκαστου καλεῖται ἰδιοκτησία, διὰ τῆς ἐλευθέρας τέχνης διακριθείσας, διότι ἡ φύσις ἤκιστα προενόησε περὶ τούτου².

Ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου τῆς ἐλευθερίας ἕκαστος δικαιοῦται εἰς αὐτοσυντηρησίαν, ἀνήκουσαν εἰς τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ δίκαιον, ἀρχέγονον δίκαιον τῆς ἐπιδράσεως ἡμῶν ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, καθ' ἧς οὐδεὶς δύναται οὔτε ἀμέσως οὔτε ἐμμέσως νὰ ἀντενεργήσῃ, διότι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἕκαστος εἶνε ἐλεύθερος ὡς θεός. Πᾶσα ἰδιοκτησία θεμελιούται ἐπὶ τῆς συνθήκης ὄλων μετ' ὄλων· ὄρος δ' αὐτῆς εἶνε ἡ ἐργασία, ὁ ἔννομος τῶν ἀνθρώπων σύνδεσμος, διότι ἕκαστος πρέπει νὰ δύναται νὰ ζῇ ἐκ τῆς ἐργασίας του. Ἐπειδὴ πάντες εἶνε ὑπεύθυνοι, ὅπως ἕκαστος δύνηται νὰ ζῇ ἐκ τῆς ἐργασίας του, καὶ πρέπει νὰ συντελῶσιν εἰς τοῦτο, ἂν τις δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο, ἔχουσιν οὗτοι ἀναγκάτως τὸ δίκαιον τῆς ἐπιβλέψεως, ἂν ἕκαστος ἐργάζεται ἐν τῇ ἰδίᾳ σφαίρᾳ τοσοῦτον, ὅσον ἀναγκαιῶς αὐτῷ πρὸς τὸ ζῆν, μεταβιβάξουσιν δ' αὐτὸ εἰς τὴν πρὸς κοινὰ δίκαια καὶ συμφέροντα ταχθεῖσαν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Οὐδεὶς ἔχει ἐνόμους ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς ἐπικουρίας τῆς πολιτείας, μέχρις ἀποδείξεως, ὅτι ἔπραξε πᾶν τὸ δυνατὸν ἐν τῇ σφαίρᾳ του πρὸς συντήρησιν, ἀλλὰ κατέστη αὐτῷ ἀδύνατον νὰ συντηρηθῇ³.

Ἡ κοινωνιστικὴ αὕτη θεωρία τῆς ἰδιοκτησίας ἀναπτύσσεται εὐρύτερον διὰ τῶν κατωτέρω, ἀναμνηστικόντων τῆς τολμηροτάτης τῶν συγχρόνων. Ἡ συνθήκη συνομολογεῖται διὰ τῆς ἐλευθερίας. Πᾶν ὅ,τι ἀναλαμβάνομεν, ἀναλαμβάνομεν ἐν ὀνόματι αὐτῆς, ἢ ἀπόλυτος ἄρα πάντων ἰδιοκτησία εἶνε ἐλεύθερα σχολή πρὸς εὐχρέστους σκοποὺς, ἀφοῦ οὗτοι ἐτελειοποίησαν τὴν ἐργασίαν, ἣτις ἀπαιτεῖ ἀπ' αὐτῶν τὴν συντήρησιν ἐαυτῶν καὶ τῆς πολιτείας. Μόνον κατὰ τοσοῦτον ἔχει τις ἰδιοκτησίαν καὶ δίκαιον, καθ'

¹ Wissenschaftslehre. Rechtslehre. ² Rechtslehre. ³ Rechtslehre.

ὅσον ἐπιτέτραπται τοῦτο αὐτῷ ὑπὸ τῆς πολιτείας. Ἄπαντες πρέπει νὰ ἐποπτεύωσιν ἀείποτε ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς ἐκάστου, ὅτις εἶνε ἔνσπονδος μετ' αὐτῶν ἐν τῇ κοινωνικῇ συνθήκῃ· ἅπαντες κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ διὰ τοὺς ἰδίους λόγους· ἄρα κατ' ἴσας μερίδας· τοῦτο δὲ τὸ σύνολον τῆς ἐργασίας πρέπει νὰ συντελεσθῇ, διότι μόνον ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον ἀποτελεῖται ἔννομος κοινωνία, ἐν ἣ ἕκαστος ἔχει τὸ δίκαιόν του.

Ἐντεῦθεν ἔπεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος μόνον διὰ τῆς πολιτείας ὑφίσταται καὶ εἶνε ὄργανον αὐτῆς· ἡ βούλησις αὐτοῦ εἶνε τι δευτερεύον, προϊόν τῆς βουλήσεως τῆς πολιτείας· οὕτω δὲ μόνον ἐξασφαλίζεται τὸ δίκαιον. Ἄλλὰ ποῦ μένει ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος, οὗ χάριν ἐθεμελιώθη ἡ πολιτεία; Ἐκαστος ἄνθρωπος διέγεται διὰ τῆς πολιτείας, ἀλλὰ δὲν ἀνέρχεται ἐν αὐτῇ, μόνον δὲ ἡ βούλησις αὐτοῦ ἐν μέρει λαμβάνεται ὑπ' ὄψει, καθ' ὅσον ἀνήκει αὐτῇ. Ὁρεῖλομεν κατὰ συνέπειαν νὰ δρίσωμεν ἀκριβῶς τὰ ὅρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἡ πολιτεία καθίσταται ἀρχὴ εἰς τὴν βούλησιν τοῦ ἀτόμου. Ἡ ἀξίωσις τῆς πολιτείας προδίδει μέχρις ὁρισμένου ἀρνητικοῦ καὶ θετικοῦ προϊόντος τῆς ἐλευθερίας του. Τὸ πρῶτον ἄρα προϊόν τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ τῆς πολιτείας εἶνε ἡ δημιουργία τῆς ὑψηλοτέρας ἐλευθερίας, ἣτις εἶνε τὸ ἀπόλυτον προσωπικὸν δίκαιον τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις οὐδὲν ἔχει δίκαιον, ἀν' ὃν ἐξασφαλισθῇ αὐτῷ τὸ δίκαιον τοῦτο, τὸ ὅποιον ἔχει μόνον ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ὑποχρεώσεως νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀνωτέραν ἐλευθερίαν πάντων καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν πάντων ἀπ' αὐτοῦ, ἀνευ δὲ τούτου, οὐδεὶς περὶ δικαίου λόγος. Ἄλλὰ τίς εἶνε ὁ τελευταῖος σκοπὸς τῆς πολιτείας; οὐδεὶς ἢ ἡ πρᾶγματῶσις τῆς ἠθικότητος· πρὸς τοῦτο δὲ ὀφείλει νὰ φροντίσῃ ἡ πολιτεία διὰ παιδευτικῶν καθιδρυμάτων, δι' ὧν μόνον δύναται νὰ πραγματοποιῇ ὁ σκοπὸς τῆς κοινωνίας, ἐξασφαλίζουσα τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰδιοκτησίαν τοῦ ἀτόμου διὰ τῆς ἀνωτέρας αὐτῆς καὶ καθολικῆς ἐποπτείας καὶ διευθύνσεως, ἐν ἣ εὕρισκει τὸ ἀτομον πᾶσαν ἀσφάλειαν ἔν τε τῇ προσωπικότητι αὐτοῦ καὶ τῇ ἰδιοκτησίᾳ.

Ἐν τῇ θεωρίᾳ αὐτοῦ περὶ τῶν διεθνῶν νομίμων ὁ Φίλιττης ὑπομνησκει τὸν θεωρητικὸν τῆς αἰωνίως εἰρήνης· ὁ κοσμοπολιτισμὸς ἦτο πρὸ τῶν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πολέμων τὸ κύριον χαρακτηρηστικὸν τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος· καὶ ἴσως εἰς τὴν ἀρομένην ταύτην πρέπει ν' ἀποδοθῇ ἡ βλάβη ἐκείνη ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ κατὰπτωσις τῆς Γερμανίας, τῆς ὁποίας τοσαῦτα παρέσχον λυπηρὰ φαινόμενα κατὰ τὴν πρώτην δεκαετηρίδα τοῦ παρόντος αἰῶνος οἱ μέγιστοι τῶν ποιητῶν αὐτῆς καὶ φιλοσόφων. Ἐμπεφορημένος τῶν ἀρχῶν τούτων ὁ Φίλιττης, καὶ ἐπὶ τὰ ἔχνη βαινῶν τοῦ Καντίου, ἀναπτύσσει ἐν τῇ Δικαιολογίᾳ τὰ αὐτὰ ιδεώδη τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ, δρίζων τὸν κώδικα εὐρωπαϊκῆς ἀμυντικῆς ὁμοσπονδίας, βάσειν ἐχούσης τὴν ἐλευθερίαν, ἰσότητά καὶ ἀνεξαρτησίαν τῶν λαῶν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ συνενώσεως τῶν δυνάμεων αὐτῶν καὶ ἀποπομπῆς ἀπὸ τῆς Ὁμοσπον-

δίας τῆς πολιτείας ἐκείνης, ἣτις δὲν ἤθελεν ἀναγνωρίσει τὴν ἀνεξαρτησίαν ἑτέρας πολιτείας, εἴτε τὴν ἀπὸ κοινοῦ συστάσαν Ὀμοσπονδίαν διὰ τῆς τοιαύτης ὁμοσπονδίας ἀναγνωρίζεται τὸ ἀρχέγονον φυσικὸν δίκαιον μεταξὺ τῶν πολιτειῶν καὶ ἐπίσημον λαμβάνει κῦρος ἢ ἀνθρωπίνη ἰσότης. Οὕτως ἡ πολιτεία, καὶ ἡ δι' αὐτῆς ἐκπροσωπούμενη ἰδέα τῆς πατρίδος καθίστανται ἐπὶ τέλους ἀφηρημένον, αἰθέριον μεταφυσικὸν ὄνειρον, ἑλλίπες πάσης σαρκὸς καὶ πραγματικότητος* ἐν ἔτει 1804 ἔγραψε τὰ ἀκόλουθα, ἀρκούντως χαρακτηρίζοντα τὸ γερμανικὸν πνεῦμα τῶν χρόνων ἐκείνων: «Ποία εἶνε ἡ πατρίς τοῦ ἀληθῶς ἀνεπτυγμένου χριστιανοῦ Εὐρωπαϊοῦ; Ἐν γένει μὲν ἡ Εὐρώπη, ἀλλ' ἰδίως ἐν ἐκάστῳ αἰῶνι ἐκείνη ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία, ἣτις ὑπερέχει ἐν τῷ πολιτισμῷ. Ἡ πολιτεία ἐκείνη, ἣτις ἐπικινδύνως παρακρούει, θὰ καταπέσῃ βεβαίως διὰ τοῦ χρόνου, ἀμα πύσῃ ἰσταμένη ἐν ταῖς κορυφαῖς τοῦ πολιτισμοῦ* ἀλλὰ πίπτουτῆς αὐτῆς, ἔρχονται ἕτεροι, κατ' ἐξοχὴν δὲ καὶ πρωτίστως μεταξὺ αὐτῶν μία...». Ἄς μὲνωσι λοιπὸν οἱ γηγενεῖς, οἱ ἀναγνωρίζοντες τὴν πατρίδα αὐτῶν ἐν τῷ κλίματι, ἐν τῷ ποταμῷ, ἢ ἐν τῷ ὄρει, πολιτεία τῆς πεσοῦσης πολιτείας* τηροῦντι ὅ,τι ἤθελον καὶ ὅ,τι καθίστησιν αὐτοὺς εὐτυχεῖς* τὸ συγγενὲς πρὸς τὸν ἥλιον πνεῦμα ἀκαθέκτως θέλει προσέλκεσθαι, ἐκεῖ στρεφόμενον, ὅπου φῶς καὶ δίκαιον* ἐν δὲ τῷ κασμοπολιτικῷ τούτῳ πνεύματι δυνάμεθα νὰ μὲνωμεν ἡτύχοι περὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν τυχῶν τῶν πολιτειῶν, δι' ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ διὰ τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων!». Ταῦτα ἔγραψεν ὁ Φίχτης ἐν ἔτει 1804* ἀλλ' ἐπῆλθον χρόνοι δοκιμασίαις διὰ τὴν Γερμανίαν* ὁ Γάλλος κατακτητῆς, συντρίψας τὴν γερμανικὴν δύναμιν ἐν Ἰένῃ, δίχην ἐφιέλτου ἐβάρυνεν ἐπὶ τοῦ στήθους τῆς ὑπνωττούσης Γερμανίας* οἱ ἡγεμόνες αὐτῆς καθίσταντο ἀκόλουθοι τοῦ δορικτήτορος, οἱ δὲ λαοὶ διεμερίζοντο κατὰ τὴν αὐθαίρετον βούλησιν τοῦ κατακτητοῦ* τότε ὁ Φίχτης ἀνεμνήσθη, ὅτι δὲν ἦτο μόνον ἄνθρωπος, Εὐρωπαῖος, ἀλλ' ἦτο καὶ Γερμανός. Πλήρης ἤδη πίστεως καὶ φιλοπατρίας, ἀπήγγειλεν ἐν ἔτει 1807 ἐν Βερολίνῳ, τῇ μόνῃ ἐναπολειφθείσῃ ἀκροπόλει τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, τοὺς περιωνύμους ἐκείνους λόγους εἰς τὸν γερμανικὸν λαὸν (Reden an die Deutsche Nation), τὴν πρώτην πρόκλησιν πρὸς ἐξέγερσιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς δυστυχίας καὶ τῆς καταπτώσεως, ἐν ἣ διατέλει. Οἱ λόγοι οὗτοι, ἐξελθόντες ἀπὸ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἀκροατηρίου τοῦ φιλοσόφου, ἀπήχθησαν ἀνὰ πάσαν τὴν Γερμανίαν* ὁ Ναπολέων, περιφρονῶν ἐκ συστήματος τοὺς ἰδεολόγους, οὐδέμίαν παρέσχε προσοχὴν εἰς τοὺς ἐπαναστατικοὺς διθυράμβους τοῦ φιλοσόφου, οὐδὲν ζητήσας προληπτικὸν κατ' αὐτοῦ μέτρον, ὡς ἔπραξε συγχρόνως κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ Stein. Οὐδεὶς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐλάλησε μετὰ τσαύτης δυνάμεως, ἔθνικῆς ἀγερωχίας καὶ φιλοσοφικῆς

* Grundzüge des jetzigen Zeitalters.

βελούτης· ὁ λόγος του, δίκην ἀστραπῆς, ἔρριψεν ἀσβεστον πῦρ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν· ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἀπετελεῖτο αὕτη ἐκ λαῶν μόνον, οὐδ' ἦτο πολιτεία, ἐθνικὴν συνκίσθησιν ἔχουσα. Ὁ μέγας Γκαίτης, ἐν τῇ ἐλυμπιακῇ αὐτοῦ γαλήνῃ, ἤκιστα συνεκινήθη ἐπὶ ταῖς περιπετείαις τῆς πατρίδος του· ὁ Ἐγκελς ἀπεθαύμασεν ἐν τῷ κατακτητῇ τὸν θρίαμβον τοῦ παγκοσμίου πνεύματος, ὁ δὲ ἱστορικός Ἰωάννης VON MÜLLER ὑπερέτησε τὸν αὐτοκράτορα. Μόνος ὁ Φίχτης, ἐκ τῶν πρώτων, διὰ τῶν λόγων του ὑπεξέκαυτε καὶ ἀνεξωπύρωσε τὸ πεσὸν αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πατρίδος· ἐπιγυμνάτισε τὸν Ναπολέοντα δι' εἰκόνας, ἦτις ὑπῆρξε τὸ φοβερώτατον τῶν ἀνκθεμάτων κατὰ τοῦ μεγάλου δορικτήτορος τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος· διὰ θερμοῦ λόγου ἐξῆρε τὸ αἶσθημα τῆς πατρίδος, ὁ κοσμοπολίτης φιλόσοφος, ὑπέδειξε τὴν ὑπὸ νέους ἄρους ἀνάπλασιν τῶν Γερμανῶν, εἰπὼν ὅτι μόνον διὰ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς παιδείσεως τοῦ λαοῦ θὰ ἀνορθωθῇ τὸ πεσὸν αἶσθημα τοῦ ἐθνισμοῦ, τῆς πατρίδος, τῆς ἐλευθερίας. Οἱ εἰς τὸν Γερμανικὸν λαὸν λόγοι τοῦ Φίχτου, ἐν μέσῳ τῶν ζοφερῶν ἐκείνων στιγμῶν δυστυχοῦς ἱστορικῆς καταστάσεως, ὑπῆρξαν ἀληθῆς ἀποκάλυψις διὰ τὴν γερμανικὴν συνείδησιν· καὶ μετ' ὀλίγον τὸ ἔθνος ἐξηγείρετο, αἱ δὲ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνες αὐτοῦ, ἐν ἔτει 1813 καὶ 1814, πρέπει κατ' ἐξοχὴν ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τοὺς πυρίνους λόγους τοῦ ἐν Βερολίνῳ ἰδεολόγου.

Ἡ πολιτικὴ θεωρία τοῦ Φίχτου, ὅπως καὶ τὸ ὑπερβατικὸν αὐτοῦ φιλοσοφικὸν σύστημα σήμερον ἐλητμονήθησαν σχεδὸν ἐν Γερμανίᾳ· ὁ ἀπόλυτος αὐτοῦ ἰδανισμὸς, ὁ μόνον τὴν σκέψιν καὶ τὸ σκεφθὲν ἀναγνωρίζων ὡς ἀληθῶς ὑπάρχοντα, πᾶν δὲ τὸ μὴ ὑφιστάμενον ἐν τῇ σφαίρᾳ ταύτῃ ἀπορρίπτων ὡς ἀπλῶς φαινόμενον, ἤκιστα συμβιβάζεται πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν τῶν ὄντων ἀπόψιν, τὴν κρατοῦσαν σήμερον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ὁ Φίχτης ἐλητμονήθη ὡς φιλόσοφος· ἀλλ' ὡς συγγραφεὺς, ἐργασθεὶς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους του, ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, οὐδέποτε θέλει ἀντιπαρέλθει, διότι ὁ μέγας συγγραφεὺς, ὁ λαλῶν ἐν ὀνόματι τῆς συνειδήσεως τῆς πατρίδος του, ὁ ὑποθάλπων τὰ ἱερώτατα καὶ εὐγενέστατα αὐτῆς ἰδεώδη, εἶνε προφήτης τοῦ μέλλοντος· ὁ προμαχὼν ὑπὲρ τῶν κλινίων νόμων τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας, εἶνε ἀθάνατος, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀνεξέρτητον τῶν μεταβολῶν καὶ τῶν περιπετειῶν τῆς ἱστορίας, λαλεῖ ἐν ἐκάστῳ πολιτισμῷ, εἰς ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους, μέλλον δέποτε ν' ἀντιπροσωπεύῃ τὰ ὑψίστα καὶ εὐγενέστατα ἰδεώδη τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, διατυποῦντος τὸν δημιουργικὸν αὐτοῦ λόγον ἐν τῇ ἱστορίᾳ.